

Stanowisko *Asplenium trichomanes* L. w Gdańsku

A locality of *Asplenium trichomanes* L. in Gdańsk

MICHAŁ BULIŃSKI

M. Buliński, Katedra i Zakład Biologii i Botaniki Farmaceutycznej, Akademia Medyczna,
Al. Gen. J. Hallera 107, 80-416 Gdańsk, e-mail: pharmbot@eniac.farmacja.amg.gda.pl

ABSTRACT: On a brick wall in Gdańsk Oliwa *Asplenium trichomanes* L. has been found. The species is regarded as becoming extinct in Western Pomerania. It has not yet been reported from Gdańsk. The population of *A. trichomanes* is small and need protection.

KEY WORDS: *Asplenium trichomanes*, threatened species, fern, plant of old brick-wall, Gdańsk

Stare mury są specyficznym siedliskiem, na którym można spotkać rzadkie gatunki, w tym górskie, jak np. niektóre paprocie z rodzaju zanokcica *Asplenium*. Do taksonów stosunkowo często wymienianych we florach miast europejskich należą: *A. ruta-muraria* L. oraz *A. trichomanes* L. (por. Jackowiak 1998). Na niżu ich występowanie uzależnione jest od wtórnych siedlisk, zwłaszcza starych murów, z ocienionymi, wilgotnymi fragmentami, gdzie rośliny te mogą się rozwijać (por. Matuszkiewicz 1981). W Gdańsku, mimo obecności licznych zabytków architektury, siedlisk tego typu jest niewiele. Zniszczenia wojenne, odbudowa miasta, a następnie renowacja starych murów, zlikwidowały siedliska dogodne m.in. dla zanokcic. Podobnie jest w innych miastach Polski, gdzie gatunki z rodzaju *Asplenium*, jak np. *A. trichomanes*, były podawane w przeszłości, a obecnie przypuszczalnie już nie występują (np. w Warszawie – por. Sudnik-Wójcikowska 1987, w Poznaniu – por. Jackowiak 1993).

Celem niniejszej pracy jest charakterystyka stanowiska *A. trichomanes* stwierdzonego w Gdańsku. Jest to gatunek nowy dla flory miasta (por. Schwarz 1967), a jednocześnie rzadki w regionie gdańskim (por. Abromeit 1898–1940), na Pomorzu Zachodnim zaliczony do grupy wymierających (Żukowski, Jackowiak 1995). Zebrany materiał zielnikowy złożono w zielniku GDMA.

A. trichomanes jest to drobna paproć o osi liścia po szczyt czerwonobrunatnej, wąsko obrzeżonej i odcinkach liścia siedzących, o karbowanym brzegu, na spodzie z kilkoma podłużnymi kupkami zarodni (Crabbe i in. 1964, Szafer i in. 1967, Karpowicz 1972). Okazy z Gdańska-Oliwy mają liście długości do 15 cm, szerokości

10–12 mm, o odcinkach długości około 5 mm, dość gęsto rozmieszczonych; łuski na kłęczu są wąskie. Cechy te sugerują, że okazy należą do podgatunku *A. trichomanes* subsp. *quadrivalens* D. E. Meyer (por. Crabbe i in. 1964, Rothmaler i in. 1988, Rutkowski 1998). Jest to podgatunek spotykany w Europie na starych murach, w przeciwieństwie do podgatunku typowego *A. trichomanes* subsp. *trichomanes*, występującego na skałach (Crabbe i in. 1964).

Stanowisko *A. trichomanes* w Gdańsku-Oliwie położone jest nieopodal Katedry Oliwskiej, przy odgałęzieniu ulicy Cystersów, kończącym się tzw. Domem Bramnym dawnego opactwa. Znajduje się tu mur ceglany, wysokości 2 m, przebiegający w kierunku NNE-SSW. Na jego odcinku, długości około 8 m, położonym najbliżej budynku, występują od strony NNW liczne okazy zanokcicy skalnej. Skupienia osobników obecne są w przyszczytowej części muru, w szczelinach między cegłami. Roślina występuje zgrupowaniami okazów w różnym wieku; w sumie jest kilkadziesiąt osobników. Część liści jest zimozielona i zarodnikuje, trwając mimo okresów suszy. Zanokcicy nie towarzyszą na tym stanowisku inne gatunki roślin.

Na pozostałej części muru brak jest okazów *A. trichomanes*, nie ma ich również po drugiej jego stronie, gdzie cegły pokryto tynkiem. Na starych ceglanych murach Katedry Oliwskiej, jak i na przylegających, zabytkowych budynkach również nie znaleziono okazów zanokcicy skalnej ani innych gatunków z tego rodzaju, jak np. *A. ruta-muraria*, podawanej stąd 120 lat temu (Bail 1880, zielnik – por. Schwarz 1967). Jest to przypuszczalnie wynik intensywnej renowacji tych murów; obecnie nie występują na nich żadne rośliny. Nie odnaleziono także *A. viride* podanej niegdyś z Parku Oliwskiego (Preuss 1905 – za Abromeitem 1898–1940, por. też Schwarz 1967). Na granitowych głazach przy tzw. wodospadzie występuje jedynie kilka okazów paprotnicy kruchej *Cystopteris fragilis*, która przed przebudową tego miejsca, ponad 20 lat temu, obficie porastała kamienną obudowę zastawki, spryskiwaną wodą.

Dalszemu istnieniu populacji *Asplenium trichomanes* może zagrazić radykalna zmiana warunków występowania w przypadku renowacji lub tynkowania muru. Wydaje się w związku z tym niezbędne objęcie opisywanego stanowiska ochroną, np. w postaci pomnika przyrody, która zagwarantuje pozostawienie fragmentu muru w niezmienionym stanie.

*Praca zrealizowana
w ramach projektu badawczego finansowanego przez
Komitet Badań Naukowych (grant nr 0946/PO4/98/15).*

Summary

In Gdańsk Oliwa, on an old brick wall located at Cystersów street, *Asplenium trichomanes* L. – rare fern species in Gdańsk region has been found. In Western Pomerania this taxon is becoming extinct. This is the first report of the species from Gdańsk. Local population (tens

specimens) represents *A. trichomanes* subsp. *quadrivalens*. The fern grows on uppermost surface of the wall at a section of 8 m long, in crevices between bricks. It has not been found on walls of a neighbouring cathedral or other monuments. No other species of this genus have been noted either. Described locality of *A. trichomanes* is presumably the only one in Gdańsk and need protection by law.

Literatura

- ABROMEIT J. 1898–1940. Flora von Ost- und Westpreussen. Berlin-Koenigsberg, ss. 1248.
- CRABBE J. A., JERMY A. C., LOVIS J. D. 1964. 1. *Asplenium* L. – W: Tutin G., Heywood V.H., Burges N.A., Moore D.M., Valentine D.H., Walters S.M., Webb D.A. (red.). Flora Europaea 1: 14–17, University Press, Cambridge.
- JACKOWIAK B. 1993. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Poznaniu. – Prace Zakładu Taksonomii Roślin UAM 2: 1–409, Sorus, Poznań.
- JACKOWIAK B. 1998. Struktura przestrzenna flory dużego miasta. Studium metodyczno-problemowe. – Prace Zakładu Taksonomii Roślin UAM 8: 1–227, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- KARPOWICZ W. 1972. Paprocie. PWN, Warszawa, ss. 168.
- MATUSZKIEWICZ W. 1981. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. PWN, Warszawa, ss. 297.
- ROTHMALER W., SCHUBERT R., VENT W. 1988. Exkursionsflora für die Gebiete der DDR und BRD. Kritischer Band. Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin, ss. 812.
- RUTKOWSKI L. 1998. Klucz do oznaczania roślin naczyniowych Polski Niżowej. PWN, Warszawa, ss. 812.
- SCHWARZ Z. 1967. Badania nad florą synantropijną Gdańska i okolicy. – Acta Biol. Med. Soc. Sc. Gedan. 11: 363–494.
- SUDNIK-WÓJCIKOWSKA B. 1987. Flora miasta Warszawy i jej przemiany w ciągu XIX i XX wieku. Część I, ss. 242. Część II. Dokumentacja, ss. 435. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- SZAFER W., KULCZYŃSKI S., PAWŁOWSKI B. 1967. Rośliny polskie. PWN, Warszawa, ss. XXVIII + 1020.
- ŻUKOWSKI W., JACKOWIAK B. (red.). 1995. Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Zachodniego i Wielkopolski. – Prace Zakładu Taksonomii Roślin UAM 3: 5–141. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.